

כ"ו ו' תש"פ

ג' ס' כ'

ברוך גוזר ומקיים

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" (לו, א)

"ביקש יעקב לישב בשלוח, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוח, אמר הקדוש ברוך הוא, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוח בעולם הזה." (רש"י)

הסבא מקלם, עמד על כך שודאי לא נתכוון יעקב אבינו לישב בשלוח על מנת ליהנות מהעולם הזה, אלא לאחר כל תלאותיו, ביקש שלוות הנפש כדי לעסוק בתורה ובעבודת ה' באין מפריע.

צריך להבין מה פגם יש בבקשה זו?

וביאר, שהעולם הזה לא הוכן לעבודת ה' מתוך שלוח ומנוחה, עיקר העבודה היא דוקא מתוך קושי.

עלינו לדעת, שאין הקב"ה מביא יסורים על האדם, אלא אם כן הוא יכול לעמוד בהם.

ברוח הדברים, שמעתי ביאור בדרך צחות על המילים "ברוך גוזר ומקיים" שבתפילת "ברוך שאמר". כאשר הקב"ה גוזר גזירה על האדם הוא גם נותן לו את הכוח לעמוד בניסיון, וזו הכוונה "מקיים". שמקיים את האדם שיוכל לעמוד בניסיון.

מעשה שפרצה שריפה באחת העיירות, וכששמע אחד מתושביה שיש חשש גדול שהשריפה תכלה את חנותו, פנה בבהילות אל האדמו"ר מקוצק זצ"ל, בבקשה שיתפלל בעדו. אמר לו הרבי, "אין לך מה לדאוג, חנותך לא תישרף!" ואכן האש נעצרה מספר מטרים סמוך לחנותו.

חשבו כולם שהרבי פעל בזה נס ומופת.

אמר להם הרבי, "אין כאן שום מעשה נסים, אלא מאחר שקבלה בידינו שאין הקב"ה מביא ניסיונות לאדם יותר ממה שבכוחו לקבל, וברור היה לנו שאין זה בכוחו של אותו אדם לסבול את הצער של שריפת רכושו, לכן בטוח הייתי שחנותו לא תיפגע בשריפה."

מובא במדרש (רבה פד, ה) על הפסוק "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", "אמר ר' חוניא, משל לאחד שהיה מהלך בדרך, ראה כת של כלבים, ונתיירא מהם, וישב לו ביניהם. כך כיון שראה יעקב את עשו ואלופיו, נתיירא מהם וישב לו ביניהם."

צריך ביאור מדרש פליאה זה, אם נתיירא ההולך מהכלבים מדוע הלך וישב ביניהם? ומה כוונתו שיעקב הלך וישב בין עשו ואלופיו?

ביאר ה"חידושי הרי"ם", שאם באה על האדם צרה, הדרך הנכונה להתמודד עימה, אינה לחפש לברוח ממנה, אלא עליו להתחזק באמונה ובטחון, ועל ידי כך יזכה להינצל מהצרה.

ולפי יסוד זה ביאר את לשון המדרש שיעקב ישב ביניהם, שלא ניסה לברוח מהם, על אף שעשו ניסה להורגו והיה בסכנה גדולה, אלא האמין יעקב שגזירה היא מאת ה', ודבר זה עזר לו להנצל מן הצרה!

(2)
שפ

אין 'שלווה' בלימוד תורה וקיום מצוותיה

(3)

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ פנעו. אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (ל"ז, א'-ב')

78
173

"אלה תולדות יעקב - ...ועוד נדרש בו: 'יוסף' - ניקס יעקב ליקס בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. לדיקים מבקשים ליקס בשלווה, אומר הקב"ה: לא לדין לדיקים מה שמתקן להם לעולם הבא, אלא שמתקנים ליקס בשלווה בעולם הזה" (רש"י נסס בראשית רבה פ"ה, ג')

יש לקחת מכאן דברי מוסר וחיוק בלימוד תורה וקיום מצוות. שמא יאמר אדם: למדתי מספיק תורה וקיימתי מספיק מצוות, אין אלו אלא דברי היצר הרע. את דעת התורה אנחנו למדים מכאן, שאין שלווה לצדיקים, ואין מצב בו אדם יכול לומר שעשה מספיק. גם אם קיים מצוה כתקנה, עדיין מוטל עליו ללמוד תורה ולקיים את כל שאר מצוותיה ביתר שאת וביתר עוז, לעלות ולהתעלות.

ב ואל לו לאדם להסתמך על רבותיו אלא ישתדל ללמוד בעצמו וישאף לידע את התורה כולה. מעשה באדם אחד שלא היה עשיר גדול, אבל היה ידוע כבעל צדקה וכמי שאינו משיב ריקם כל מי שבא לבקש עזרה ותמיכה. מנהג אחד היה לו,

שבכל פעם שהיו מבקשים ממנו צדקה, היה מבקש שימתינו לו זמן מה. בזמן זה הוא היה הולך לבית הכנסת, סוגר אחריו את הדלת, מתפלל ואומר: ריבונו של עולם, אנשים אלו חושבים שיש לי עושר ובאים לבקש ממני צדקה, ואינני יכול להשיב את פניהם ריקם. אנא ממך, שלח לי מידך הרחבה, כדי שאוכל לתת להם. פעם אחת בא עני וביקש ממנו צדקה. כשביקש ממנו האיש להמתין, החליט העני להתחזקת אחר מעשיו. לאחר התפילה התחבא, והמתין שאותו בעל צדקה יפתח את בית הכנסת. והנה הגיע אותו אדם, פתח את הדלת, והתפלל כמנהגו. מששמע כך העני שהתחבא, אמר: וכי מדוע עליי לפנות אליו, והרי הוא ממילא מתפלל ומבקש מהקב"ה שיתן לו כדי שיתן לי, עדיף לי לפנות ישירות לבעל הבית - לקב"ה, שיתן לי.

יש אדם שהקב"ה חנן אותו בשפע גדול של תורה, והוא משפיע מאותה התורה שקיבל מן השמים כדי ללמד אחרים, ויש אנשים שסומכים על תורתו של אותו אדם ובאים ללמוד ממנו, מבלי להתאמץ ללמוד ולהשיג בעצמם קניינים בתורה. אמנם, מי שראשו על כתפיו יראה ויבין שעדיף לפנות בתפילה למי שהתורה שלו, ולבקש ממנו שיעזור לו שישג קניינים בתורה שיהיו נחלתו. פעם היו רופאים כלליים הבקאים בכל תחומי רפואת האדם. כיום, לצערנו, התחלקה הרפואה לפי אבריו של האדם, כך שיש רופאים המתמחים בעיניים בלבד, ויש שמתמחים באוזניים בלבד, ויש המתמחים בלב, וכן על זה הדרך. גם בתורה הענין כן, יש רבנים המתמחים בתחום ההלכה בלבד, ויש שגם בתחום ההלכה אינם בקיאים אלא בטומאה וטהרה בלבד, וקדומה. והטוב ביותר הוא שרבנים ישאפו להיות כמו רבותינו הקדמונים, שהתמחו בכל מקצועות התורה, והיו בקיאים בכל הלכותיה ללא יוצא מן הכלל.

(2)

... וכבר חשבו אנשים חכמים, שהיה כל המעשה הכרחי גזור מלפניו יתברך
 שירד יעקב ובניו מצרימה, ולכן לא חטאו בני יעקב במה שעשו, ולא היו אם כן
 ראויים לעונש עליו. ויסתייעו בדעת הזה ממה שאמרו זכרונם לברכה (סוטה יא, א),
 וישלחו מעמק חברון, והלא חברון בהר שנאמר (במדבר יג, כג), ויעלו בנגב וגו', אלא
 מצצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר (לעיל טו, יג), כי גר
 יהיה זרעך. ואמרם גם כן זכרונם לברכה (שבת פט, ב), ראוי היה יעקב אבינו לירד
 במצרים בשלשלאות של ברזל וכו'. ומאמרים אחרים מורים על זאת הכוונה. אלא
 שכאשר יובן הדעת הזה בזה האופן, מבלי התבוננות אחרת, יהיה בלי ספק סותר
 פינת הבחירה אנושית לגמרי. ולכן מה שראוי שיאמר בזה, כפי העין הטוב הוא,
שהתכלית הכוללת כפי הגזרה האלהית, הוא הכרחי. אמנם הדברים החלקיים
המביאים אליו, הם אפשריים בחיריים באמת. כי היה אפשר שיימשך אותו תכלית
הגזור באופנים רבים מתחלפים, ולא ישיג ההכרח לאחד מהם. כאילו תאמר
 שירידת יעקב ובניו מצרים לגור שם, היה אפשר שיימשך באופנים מתחלפים, כולם
 אפשריים בחוק הפועלים אותם. ולכן היה מה שעשו אחי יוסף נגדו, דברים
 אפשריים, לא מוכרחים בעצם. ומה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה באותם
 המאמרים אשר זכרתי, הוא בבחינת התכלית. ולכן זכרו בישלחו מעמק חברון,
 גזרת בין הבתרים בלבד. וכן זכרו אצל "ראוי היה יעקב לרדת למצרים בשלשלאות
 של ברזל" הרעב שהביאם שמה בלבד, לא שאר המעשים שהיו באחי יוסף. ומה
 שנאמין אגחנו באפשרות הבחירה הוא במעשים הפרטיים, ושני הדברים אמת.
 ולכן אומר אני, שבני יעקב במה שעשו כנגד יוסף אחיהם, חטאו ופשעו ונידונו עליו.
 ואפשר לומר שנענשו בגלות מצרים באותו חטא, כמו שביארתי במעמד בין
 הבתרים אצל ידע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' (לעיל טו, יג). אבל בפרשת מקץ אזכור
 בזה היתר שני מספיק מאד, ואוכיח ששם פרסמה עונשם כמו שבכאן פרסמה
 חטאם.

4
אמרת

6

21

מותי "איש" הוא מלאך גבריאל, ומתי "איש" הוא ה"מ"

"וימצאהו איש והנה תעה בשדה וישאלהו האיש לאמר מה תבקש"

(לו, טו)

1 פירש רש"י איש זה גבריאל שנאמר "והאיש גבריאל". כתב בעל הטורים
 "וישאלהו האיש" בגימטריא מלאך גבריאל שאלו.

5
איש
בית

יש לחקשות, לעיל בפסוק "ויאבק איש עמו" פירש רש"י זה שרו של עשו.
 מנין לנו שהאיש שפגש ביוסף היה מלאך גבריאל, והאיש שנאבק עם יעקב היה
 שרו של עשו, הרי בשניהם כתוב איש?

6 ביאר ר' חיים מצאנו זצ"ל, אם רואים איש שבא לעזור ולעשות חסד, סימן
 שזהו מלאך גבריאל, אמנם אם רואים איש שמבקשים ממנו ברכה והוא מסרב
 בטענה שצריך לומר שירה, אין זה אלא שרו של עשו.

...

11 בספר "שאל אביך ויגדך" (ח"ג עמוד קצ) מביא בזה סיפור נפלא, מעשה באדמו"ר
 אחד שהגיע לעיר שלא היתה מוכרת לו, והוא רצה ללכת לבית הכנסת, אבל לא
 ידע לאן לפנות, לפתע הבחין ביהודי שחלף על פניו במהירות, ומיד שאל אותו
 איפה יש כאן בית כנסת, אלא שאותו יהודי, עוד בטרם שמע את השאלה, הגיב
 בצעקה: אין לי זמן עכשיו, אני ממחר לבית הכנסת!...

16 הבין האדמו"ר כי למעשה אין לו אלא ללכת אחרי אותו יהודי, וממילא יגיע
 למחוז חפצו. כשהגיעו שניהם לביה"כ, ניגש האדמו"ר ליהודי ואמר לו יש לי
 קושיא, התורה מספרת על יעקב אבינו "ויאבק איש עמו" וחז"ל אומרים שאותו
 האיש היה הסי"מ, גם אצל יוסף כתוב "ויפגשוהו איש וישאלהו מה תבקש" וחז"ל

3

אומרים שאיש זה היה המלאך גבריאל, והשאלה היא, בשני המקומות כתוב "איש", ואיך ידעו חז"ל במקום אחד הוא הסי"מ, ובמקום השני הוא מלאך גבריאל?

התשובה היא, שכבר בפסוק מרומז ההבדל ביניהם, דהיינו שאם בא אורח לעיר ומבקש להגיע לאיזה שהוא מקום שאינו מוכר לו, ואיש מן העיר בא לקראתו, ומיד שואל לשלומו וגם שואלו מה מחפש, שאולי יוכל לעזור לו, זהו מלאך גבריאל. אבל יש עוד סוג של איש, שכאשר האורח פוגש בו לשאל איפה נמצא כאן בית כנסת, הרי במקום לענות הוא צועק לעברו אין לי זמן, אני רץ לבית הכנסת, זהו הסי"מ שנאבק עם יעקב, שהרי כשיעקב ביקש ממנו ברכה הוא ענה לו "שלחני כי עלה השחר", וחז"ל אמרו שהגיע זמנו לומר שירה, כלומר אין לו זמן לברך, לעומתו על האיש שפגש ביוסף נאמר "וימצאחו איש-יגו וישאלחו האיש לאמר מה תבקש", לא רק שהוא עונה ליוסף אלא גם שואל מה מחפש, וזו ראייה שהאיש הוא המלאך גבריאל.

(6)
ע

1 | איש—*prima facie*, unnecessarily; it could have omitted the term in the second half of the sentence. Moreover, the noun איש appears in the next verse as well. Even here the Torah could have left out the word. Why is it repeated?

6 | The repetition of the term איש comes to emphasize the unusual character of the coincidences, the strange role played by the anonymous man who knew neither Jacob nor Joseph. It was tactless on the part of the איש to approach Joseph. He apparently guessed that Joseph felt lost. Then a man found him, and behold, he was straying in the field. But why did Joseph confide in the איש, an anonymous stranger? And how could the man relate Joseph's cryptic answer, *I am looking for my brothers* (37:16), to the ten people he had met before? It is a strange coincidence that the איש knew where the brothers moved from Shechem.

11 | The Torah repeats the term איש to emphasize that the איש was not just a man. The איש was the angel who watches over Jewish history, who, as the plenipotentiary of the Almighty, guides its events and pursues its objectives. He met Joseph, and because of this meeting, Joseph's drama became more complex, more puzzling, more awesome.

16 | Joseph was hesitant. Ultimately, he simply surrendered to the איש, to his destiny. The איש made the decision for Joseph to go to Dothan; in so doing, he sealed the fate of Jacob and his household and exposed them to bondage, affliction, and loneliness.

21 | Joseph acted in accordance with the instructions of the mysterious איש. Indeed, all of the humans involved in the Joseph story acted compulsively—not because they considered their actions sound and good. They were forced by the sheer impact of Jewish destiny and the inexorable dynamic of historical realization of the Jewish people, to act in the way in which God had planned. (Days of Deliverance, pp. 157-158)

(7)
סיוט
ניק

מידת האמת של יעקב אבינו

וימאן להתנחם ויאמר פי ארד אל בני אבלי שאלה (לה)

אבל שאלה' - כפשוטו וכו'. ומדרשו - גיהנם. סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה, אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם (דש"י)

(8)
גמל
שמן

1 | אברהם אבינו היה היסוד של הכל, אך עדיין לא נקרא בחיר האבות. יעקב אבינו נקרא בחיר האבות (ב"ר פל"ו, א), והוא היה עמוד האמת - "תתן אמת ליעקב".

ביאור הענין נראה כך. כשאלישע בן אבויה [אחר] שמע מאחורי הפרגוד שאין לו חלק לעולם הבא, באותו רגע הוא בעט ועבר לצד השני (עי' חגיגה טו ע"א). לעומת זאת יעקב אבינו כשקבל את הבשורה כי יוסף איננו, הוא המשיך בעבודת ה'.

פ כפי שרואים כאן ברש"י [והוא מחז"ל], היה ידוע ליעקב אבינו מפי הגבורה שאם אחד מבני ימות בחיי אין לו חלק לעולם הבא, כי עם ישראל לא יכול להיות ללא י"ב שבטים, כשם שהעולם לא יכול להיות ללא י"ב מזלות. במצב כזה, עם

(4)

98 (9)

מ', ט"ו, כי גנב גנבתי מארץ העברים.

משמע שכבר בימי יוסף היתה כבר ארץ כשם זה. ונראה שמכאן הוציא הרמב"ם מה שכתב [פ"א מהלכות עכו"ם הל"ג] וז"ל: ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש כו' והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובגלוי עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה' עכ"ל. ולכאורה לא מצינו במקום אחר שמפורש שהיתה כבר אומה שלמה בזמן בני יעקב. ונראה שהרמב"ם הוציא את זה מלשון הכתוב כאן:

ארץ העברים, דאע"פ שאברהם נקרא "אברהם העברי", אבל לשון "העברים" לא שיך אלא כמדינה, ובעל כרחך שכבר בימי יוסף כבר נודע קיבוץ של אנשים שעל שמם נקרא כבר ארץ העברים, והיינו שכבר נעשו כאומה שלמה, וגם אנו רואים להלן בפרשת מקץ [מ"ג פ"ב] שהמצרים לא יאכלו עם העברים לחם, ומשמע דנקבע מנהג כזה כמצרים, ובע"כ שתופסים מקום בעולם כמין אומה. ומה"ט חמנה לי מש"כ הראב"ע

[שמות כ"א פ"ב] וז"ל: הנה בכל המקרא לא מצינו מלת עברי כי אם על בני יעקב וכתוב ושם אתנו נער עברי, לאכול את העברים לחם וכו' עכ"ל, דהרי בני יעקב לא היו מעולם במצרים³⁹. [וכן בפרשת שמות ג'] וי"ח: ה' אלקי העבריים נקרה עלינו וגו', הדי שהיו נודעים בשם אומה מיוחדת עם אלקים משלהם, ועיין בחידושו שם מה שכתבנו בביאור פסוק זה.]

ונראה שהתואר "עברי" נתלה לכל אחד שהתנהג במנהג האבות, דהרי כל אלו שנתקצו היו אנשים שונים ממדינות שונות ולא היה כיניהם שום קשר משפחתי או מדיני, והיו לאומה בלי בית, שדה ונחלה, ורק הדעה העברית, על שם עבר או על שם אברהם שבא מעבר הנהר⁴⁰, יחדה אותם,

ולכן נודעו כל אלו בשם העברים. ובמשך הזמן נשאר כינוי זה לכל אחד שאין לו בית או יישוב קבוע, וכמו שביארתי להלן בפרשת משפטים [כ"א פ"ב] דמהאי טעמא עבד ישראל נקרא עבד עברי, שהרי כל זמן שיש לו בית לא היה מוכר את עצמו וכדאמרינן בפ"ק דקידושין [דף כ' ע"א], וכן אמה עבריה שארז"ל [שם]: ליוזבן אינש ברתיה ולא ליוזב בריביתא, הרי שהנהו עני מדוכא כשהוא מוכר את בתו, ועיי"ש בדברינו. וכן הפלשתיים כשרצו לכנות את ישראל בלשון זלזול וביטול, וכאילו אין

ישראל היה בטל והעולם היה בטל. יעקב אבינו חי בתחושה זו עשרים ושתיים שנה. הוא חי בידיעה שאין לו חלק לעולם הבא, מצב בו לא היתה לו שום סיבה לעבוד את הקב"ה.

אולם מצינו בחז"ל שבכל התקופה הזאת לא היה אצלו שום שינוי בעבודת ה'. השינוי היחיד היה מצד הקב"ה שהשרה פחות את שכינתו עליו.

זוהי מידת האמת: אף כשלא היה ליעקב אבינו בשביל מה לעבוד, הכל התפרק, אין שבטים ואין עולם הבא - לא השתנה אצלו מאומה, הוא נשאר אותו יעקב אבינו.

זוהי עצמיות בעבודה, להדמות לקב"ה ולא להשתנות. עוד לא היה אדם שעמד במצב כזה כדוגמת יעקב אבינו, אשר לכן נקרא דוקא הוא בחיר האבות.

ג' וכו' כיון שנמל איתן זה התחיל לשתט בדעתו והוא קטן ולחשב ביום ובלילה, והיה תמיד היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהג ומי יסבב אותו, לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו. ולא היה לו לא מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי עבודה זרה השפטים: ואביו ואמו וכל העם עובדים עבודה זרה והוא היה עובד עמהן, ולכו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה, וידע שיש שם אלה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין ככל הנמצא אלה חוץ ממנו: וידע שכל העם טועים. ודבר שגורם להם לטעות, זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. וכן *וכן ארבעים שנה הכיר אברהם את כורא: כיון שהכיר וידע התחיל להשיב חשבות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה, ושיכיר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבוד אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים. וראוי לאבד ולשכר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם כמו שהן מדמין שאין שם אלה אלא אלו: כיון שגבר עליהם בראיותיו בקש המלך להרוג, נעשה לו נס ויצא לחזק. והתחיל

לעמוד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש אלה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד. וזוהי מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא, שני יקרא שם בשם י"י אל עולם: וכיון שהיו העם מתקבצין לו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד לפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת, עד שנתקבצו אליו אלפים ורובבות, הם אנשי בית אברהם. ושחל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומחזיר. ויצחק הודיעו ליעקב ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו: ויעקב אבינו למד בניו כולם. והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך י"י ולשמור מצוות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא ישחכח הלימוד: ובהה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובגלוי עליהם ונעשת בעולם אומה שהיא יודעת את י"י. עד שארכו הימים לישראל במצרים ותזונו ללמוד מעשיהם ולעבוד עבודה זרה כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה: וכמעט קט היה והעיקר ששתל אברהם נעקר וחזרו בני יעקב לטעות העמים ותעיייתם. ומאבהת י"י אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו ורכן של כל הנביאים ושלחו: כיון שנתגבא משה רבינו ובחר י"י בישראל לנחלה, הכתירן במצוות והודיעם דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה:

להם מדינה בפני עצמם, כינו אותם בכל מקום בשם "העברים", וכגון [שמואל א' י"ד פ"א] הנה עברים יוצאים מן החורים, וביארתי זה בכמה מקומות בחידושי על נביאים ראשונים. [ומה שהשתמש יוסף בלשון ארץ העברים, אפשר משום שלא רצה לגלות שמשפחתו היא בארץ כנען, ובהיות שהוא היה עברי שגם בארץ כנען קראום (עברים) שהרי גרים היו בארץ לא להם⁴¹]. וכן יונה הנביא כששאלו אותו [יונה א' פ"ח] מה ארצך ואי מזה עם אתה השיב הוא עברי אנכי וכו', מפני שבאמת היה מישראל ועלה לרגל לירושלים שהיא ביהודה, דנמצא שאין לו שום מדינה קבועה, ודו"ק⁴².

(11) NIC 71-88

השנת הראב"ד והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שני יקרא שם בשם י"י אל עולם. וישב יצחק מלמד ומחזיר. ויצחק הודיעו ליעקב ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיר כל הנלוים אליו: ויעקב אבינו למד בניו כולם. והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך י"י ולשמור מצוות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא ישחכח הלימוד: ובהה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובגלוי עליהם ונעשת בעולם אומה שהיא יודעת את י"י. עד שארכו הימים לישראל במצרים ותזונו ללמוד מעשיהם ולעבוד עבודה זרה כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות. ומעולם לא עבד שבט לוי עבודה זרה: וכמעט קט היה והעיקר ששתל אברהם נעקר וחזרו בני יעקב לטעות העמים ותעיייתם. ומאבהת י"י אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו ורכן של כל הנביאים ושלחו: כיון שנתגבא משה רבינו ובחר י"י בישראל לנחלה, הכתירן במצוות והודיעם דרך עבודתו, ומה יהיה משפט עבודה זרה וכל הטועים אחריה:

(5)

הנני מוכן ומזומן
חנכה • יכין עצמו לקראת החנוכה •

מאי חנוכה עליו להכין את עצמו על ידי
מזון ההלכות והכשרת המזון והלב,
לקראת הימים הנעלים הבאים עלינו
לפניהם, ורק כך יזכה לדעת באמת "מאי
חנוכה" ויהיו אורות הימים נבלעים בדמו,
משום הכי הקדימו את ההלכות בטרם
יבאו סיפור הדברים.

צא ולמד חובת ההכנה לקראת כל
מצוה ממאמרו של הרה"ק בעל ה'אמרי
אמת' מגור ז"ע, שביאר למה נקראת
מצוה שילוח הקן בלשון חז"ל (מדרש
תנחומא פרשת עקב סימן ב) "מצוה קלה
של קלות" [בפשטות הטעם, כי קל מאד
לעשה, אך הוא בקדושתו פירש באופן
הפלא, כי דרשו חז"ל (חולין קלט.) "כי
קרא - פרט למזומן", נמצא שלא שיך
למצוה לקראת מצוה זו, ועל כן היא מצוה
קלה לקיימה (הובא בספרו פר' כי תצא שנת
השמיני ד"ה כי יקרא), [ובספרי קודש כתבו,
כי קיום מצוה זו אפשר לתקן כל
מצוות שלא התכוון לפניהן כראוי, דכיון
שקיימת המצוה ללא הכנה ע"פ ציווי ה' על
המצוה מתקן כל שאר המצוות שלא קיימן

בהכנה ראויה תחילה], ומכאן יבין המשכיל
כמה עליו לעמול ולהתייגע בהכנה דרבה
לקראת כל מצוה ומצוה, וע"ז יקלט בו
רושם דקדושה לכל השנה כולה.

רבו המקורות שמצינו בחז"ל שההכנה
למצוה גדולה יותר מהמצוה עצמה (ראה
בהגש"פ 'באר החיים' עמוד ט, וע"ש הערה
א, וחדא מינייהו חזינן משיטת חכמי
ישראל (יומא ט:) שבעבודת הכהן גדול
ביוהכ"פ צריך להדליק את הקטורת לפני
ולפנים, ואילו הצדוקים טעו ופירשו את
הכתוב (ויקרא טז, ב) "כי בענן אראה
על הכפורת" שמתקן בחוץ ומדליק את
האש כדי שבכניסתו של הכהן יעלה ענן
מעשן הקטורת, ועומק פלוגתתם תלוי
בזה, כי הבערת האש אינה אלא הכשר
מצוה, לפיכך סברו הצדוקים שאין צורך
שיהא לפני ולפנים, ואילו רבותינו סברו,
שההכשר חשוב כחלק מעצם המצוה
עצמה, ולדרכנו למדנו שההכנה למצוה
היא פרט מעצם המצוה עצמה, ועל כן
צריך להשקיע בה כל כוחותיו.

מיהו הגם שנתבאר שהשכינה יורדת
למטה מעשרה בעלמא הדין כדי להאיר
נפשו רוחו ונשמתו של כל יהודי בכל
מצב שהוא, מכל מקום צריך האדם

להכין כל קיבול לקבל השפע, לפיכך
עליו להתכוון בהכנה דרבה לקראת
הימים והזמנים הקדושים הממשמשים
ובאים, כי לא יתכן להשיג אור הגנוז
שיש בחנוכה בלי דרישה והכנה לפניו,
דהיינו להכשיר את המוח והלב בטרם
יגיעו ימים נשגבים אלו.

הרה"ק בעל ה'שועות משה' מוזניץ
ז"ע מצא רמז לכך, כי תיבות "מח"
"לב" עולים בגימטריא כמנין "הכנה"
(88-). ללמדנו שאין הכנה גדולה יותר
מאשר להכשיר כראוי שני אברים אלו
שהנשמה תלויה בהם, ורק בכך יהיה
מוכן ומזומן שיקלט בו מן האור הנפלא
המתנוצץ בימי חנוכה, אבל בלאו הכי
עלול להתקיים בו הפסוק שבפרשת מקץ
שקוראים בדרך כלל בחנוכה (בראשית
מא, כא) "ולא נודע כי באו אל קרבנה
ומראיהו רע כבתחילה".

ולא בכדי מצא ב'שלטי גבורים' על
הגהות מרדכי (סוף פרק במה מדליקין) רמז

לחנוכה בפסוק שבפרשת מקץ (בראשית
מג, טז) "זטבת טבת והכן" שהאותיות
"והכן" יחד עם הח"ת שבסוף תיבת
"טבת" הרי הן אותיות חנוכה, ובכונה
תחילה נרמזו ימי חנוכה הכא כדי
ללמדנו שלא שיך לזכות לאור המופלא
של חנוכה בלי לקיים "והכן", זו ההכנה
דרבה תחילה.

אחרים מצאו רמז לכך בתורה שבעל
פה, כי בסוגיא דחנוכה במסכת שבת (דף
כא:) האריכו לפרט פרטי הדינים וההלכות
שיש בגרות חנוכה, ובסוף העמוד הביאו
דברי הברייתא השואלת "מאי חנוכה"
ומפרטת כל מה שהיה נס חנוכה בימי
החשמונאים, והקשה השפ"ת אמת' (חנוכה
שנת תר"מ) דהוי ליה להקדים תחילה
ולבאר מאי חנוכה ורק אח"כ לדון
בדיני הנרות וההדלקה [וע"ש מה שכתב
לפי דרכו, ובדברינו עמוד ג הובא עוד
הסבר בזה], אך להאמור רמזו לנו חז"ל,
שבטרם יגש בשר ודם להבין ולהשכיל

פרסומי ניסא

הגמרא בשבת (כא, ב) ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ושם (כב, א) אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוך לפתח. והיכא מנח ליה (היכן יניח את הנר?) ... רב שמואל מדפתי אמר משמאל, והלכתא משמאל - כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין, ע"כ. ואכן כך נפסקה ההלכה בשו"ע (סי' תרעא, ז).

ובמסכת סופרים פרק כ"א איתא כך: נר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוך לרשות הרבים שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, לקיים מה שנאמר: "מה יפית ומה נעמת", מה יפית - במזוזה, ומה נעמת - בנר חנוכה.

ויש שהוסיפו דאם עוד נכנס בטלית קטן מצויצת כהלכתה שעל זה נאמר "והחוט המשולש לא במהרה ינתק", על אחת כמה וכמה (ע"פ השאלות דרב אחאי גאון פי' וישלח סי' כו, וכ"כ המאירי שבת כד בשם הגדה. וראה עוד בשו"ת מהרי"ל סימן מ). ויש שאמרו על כך בדרך רמז את צמח דוד עבדך וכו" - צמח ר"ת - ציצית, מזוזה, חנוכה.

ראיתי מובא בשם הפסקתא (ולא מצאתי היכן הוא) עוד תוספת "והוא עטור בתפילין של ראש", דהיינו שהוא מסובב בארבע מצוות, מזוזה, נר חנוכה, ציצית ותפילין. (יש שרצו להביא מכאן ראיה דזמן הדלקת ני"ח הוא בשקיעה שאז עוד יש עליו חיוב של ציצית ותפילין, אך, אנו נעסוק בחלק הדרוש של ענין זה).

ויש להבין מה הקשר והשייכות של מצוות אלו זה לזה, ומה הענין בהדלקת הנר כשהמזוזה לצידו, ועליו טלית ותפילין.

עוד יש לקחת לתשומת לבנו את העובדה שהמצוה היחידה שנתחייבנו לקיימה בפרסום גדול ובפרהסיא היא "נר חנוכה", למרות שיש עוד מצוה שנתקנה משום "פרסומי ניסא" כמו שתיית די' כוסות בפסח ועל שניהם חייבו חכמים למכור כסותו, להשכיר את עצמו, לקחת הלואה כדי לקיים את המצוה והכל משום פרסומי ניסא, ומי"מ די' כוסות איננו שותים בפרהסיא אלא בצניעות בתוך הבית, ומה הענין שדוקא נר חנוכה נצטוונו לקיים בכל סממני הפרהסיא האפשרית וכמובא בשו"ע ה"ל חנוכה.

הגמרא בעבודה זרה (דף יא, א) מספרת על אונקלוס בר קלונימוס - מקרובי בית הקיסר ברומא - שנתגייר. שלח אחריו הקיסר גדוד של רומיים להחזירו, אבל גם הם נתגיירו, כי משך אותם בדברי המקרא. שוב שיגר גדוד נוסף אחריו ופקד עליהם שלא לדבר עמו בכלל. כשנסע עמהם אמר להם: תנו לי להגיד לכם דבר, נושא העשית מוליד

את האור בפני הקצין, הקצין בפני הדוכס, הדוכס בפני המלך, זה מקובל. אבל האם המלך בעצמו גם כן מוליד עשית בפני אנשים? בודאי שלא. אמר להם: הקדוש ברוך הוא מוליד את האור בפני ישראל ככתוב (שמות יג, כא) "וה' הולך לפניו יומם", נתגיירו כולם. שלח הקיסר גדוד אחר להביא את אונקלוס ופקד עליהם שלא להכנס עמו בדברים. כשהולכוהו, ראה מזוזה על הפתח, הניח ידו על המזוזה ואמר להם: מה זה? אמרו לו: אמור אתה לנו. אמר להם: מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה - עבדיו מבפנים והוא משמרם מבחוץ, שנאמר (תהילים קכא, ח) "ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם", נתגיירו כולם. והקיסר שוב לא שלח אחריו. עכתו"ד הגמרא.

נשים לב שאונקלוס הגר הביא להם דוגמאות דוקא מנר ומזוזה, מה יש באלה לשכנע יותר מדברים אחרים ומצוות אחרות שאף בהם ניתן לראות את דרכו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהיא שונה לגמרי מדרכי בשר ודם.

ונראה להסביר, דהנה למרות שמידת הגאווה היא מידה פסולה ושלילית ביותר, והרמב"ם בה"ל דעות כתב שבכל דבר על האדם לתפוס את הדרך האמצעית לבד ממידת הגאווה שיש להתרחק ממנה עד הקצה האחרון שהרי "שנא ה' כל גבה לבי", ומי"מ יש לפעמים שמידת הגאווה היא חיובית ובמקומה, כאשר אדם גאה על כך שהוא יהודי שומר תורה ומצוות וכמנ שאמר הנביא "ונגבה לבו בדרכי ה'". זוהי גאווה מותרת, כי האדם צריך להתגאות ביהדותו, להיות מאושר מהיותו יהודי ההולך בדרכי ה', ואושר זה ראוי שיבוא לידי ביטוי גם כלפי אחרים.

(13)
הנה
הצבתי

11

16

21

28

31

36

41

46

(7)

אונקוס הגר הביא להם דוגמאות אלו כדי להדגיש בפניהם שהוא לא רק הפך את ארצות חיינו ונהיה יהודי ובמדרגה כזו שזכה להיות מתרגם התורה וכפי שמובא בחז"ל שגם התרגום ניתן בסיני, אלא הוא גם גאה על כך, הוא מפרסם זאת ברבים, והוא חפץ שכולם ידעו מזה. נר חנוכה (או עששית בכלל) שמדליקים בפתח הפונה לרשות הרבים, כאשר בחוץ חושך וכאן נר דולק, הרי הנר מעיד בפני כל העוברים והשבים כי כאן דר יהודי, ולא רק יהודי סתם אלא יהודי המפרסם את הנס, יהודי שרוצה שכולם ידעו מי הוא הדר בבית זה.

כך היא גם המזווה הנקבעת בפתח הבית מבחוץ, כאשר כל מי שעובר מבחוץ רואה כי בבית זה גר יהודי, ויהודי שאמר תורה ומצוות שמכריז על יהדותו בחוץ, וכבר על הדלת כולם רואים את הכרזתו "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" - ואהבת את ה' אלוהיך וגו'. זוהי התכונה של המזווה מבחוץ שמכריזה על הדר בבית זה, בדיוק כפי שגר חנוכה מכריז על אופיו של בעל הבית.

כך גם תפילין כמובא בגמרא: מנחות (דף לה, ב) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח) זהו תפילין של ראש (וראה שם בתוספות ד"ה אלו שזה נאמר דוקא על תפילין של ראש דנראין יותר משל יד, דעל של יד אמרינן לקמן לך לאות ולא לאחרים לאות) כלומר, התפילין שעל ראשו מכריזים קבל עם ועולם כי יהודי זה הוא עבד לה', הוא לא רק שומר את יהדותו בביתו בבחינת "היה יהודי בביתך", אלא

הוא מקיים גם ועוד יותר מכך "היה יהודי בצאתך", בפרהסיא בפני כל. ומה זו מצות ציצית אם לא "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה' אלוהיכם", הלא הציצית מכריזה בפני הכל כי זה הלובשה שייך ל"עם מרדכי" לעם ה', לעם מקיימי תורה ומצוות, כי הוא מבני המלך, וכי הוא גאה על כך ורוצה לפרסם את הדבר גם בפרהסיא.

זהו הסשר האמיץ בין המצוות הללו: המזווה, נר חנוכה, ציצית ותפילין, הצד השווה שבהם שכולם מיועדים לפרסם את בוראינו, את יהדותינו, לפרסם את תורתנו, ולפרסם זאת ברבים.

ויותר מכולם הוא נר חנוכה שמפרסם לא רק עוד מצוה אלא מפרסם את נצחון התורה, את נצחון התרבות התורתית והייחודית של עם ישראל על התרבויות הזרות והנכריות, ולא רק סתם נצחון, אלא נצחון "בגדול" - רבים ביד מעטים וכי. ועל כן נקבעה מצוה זו יותר מכל מצוה אחרת לפרסומי ניסא, לפרסום עובדת גאונותינו על היותינו יהודים ההולכים בדרך ישראל סבא, בדרך שהנחילו לנו מתתיהו ובניו, דרך ה'.